

بودن أعضاء از نظر فقه و حقوق موضوعه

حسن عباس زاده اهری

www.ketab.ir

حسن عباس زاده اهری

پیوند اعضا از نظر فقه و حقوق موضوعه

مشخصات نشر : تیریز - انتشارات آیین دادرسی ۱۳۹۱
مشخصات ظاهری : ۱۶۲ ص
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۹۲۷۰-۰۶۳-۷
وضعیت هیئت نویسی : فایبا
یادداشت : کتابنامه
موضوع : پیوند اندامها و بافت‌حالاته
موضوع : پزشکی (فقه)
رده‌بندی کنگره : ۱۳۹۱ ع ۹ پ ۱۹۸/۴ PB
رده‌بندی دیویی : ۲۹۷/۳۷
شماره کتابخانه ملی : ۲۷۴-۵۹۶

پیوند اعضا از نظر فقه و حقوق موضوعه

حسن عباس زاده اهری

چاپ اول ۱۳۹۱

۱۰۰۰ نسخه

کتابخانه تخصصی حقوق آیین
انتشارات آیین دادرسی

تیریز - فلکه دانشگاه - مجتمع تجاری نسیم - پلاک ۱

کد پستی: ۵۱۶۵۶۹۸۵۶۱ - تلفن: ۳۳۴۱۰۱۱ - ۰۱۱

www.ayeenbook.com

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر
به هر طریقی نشر، پخش، تکثیر یا تجدید چاپ نماید مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

برای ارسال کتاب به سراسر کشور با شماره تلفن‌های زیر تماس بگیرید:

۰۱۱ ۳۳۴۱۰۱۱ - ۰۳۱۱ - ۷۱۳۹ - ۰۹۱۳۷۱۰ - ۹۰۳۵ - ۰۹۱۳۴۱۰

بسمه تعالی

تقدیر و تشکر

من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق

حدیث نبوی (ص) که پیوسته به وحی آسمانی است انسان را به یک وظیفه مهم و جدی بشمار می‌دهد که آن قیام به تشکر و سپاسگذاری از انسانهای خدستگزار و صاحبان نعمت است و به حدی این وظیفه را مهم می‌شمارد که عدم توجه به آن به معنی عدم توجه به خداوند و سپاسگذاری از نعمتهای اوست در رتبه نعمتهای بزرگ در عرصه خدمت به انسانها خدمت تعلیم و تربیت که پروژه مهم نبیاء الهی نیز همان‌ها می‌باشد جایگاه رفیعی دارند، اینجانب در طول تحصیلات خود در حوزه علمیه و در محیط دانشگاه به تناسب زحمات زیادی را به اساتید محترم مراکز حوزه و دانشگاه و عوامل اجرایی این مکان‌های عظیم و عرصه‌های مقدس تحصیلی داده‌ام و خودم را مدیون تلاش‌های بی‌شائبه آنان می‌دانم خصوصاً والدین عزیزم که بنده را راهنمایی لازم و کامل به سوی مراکز تحصیل علم دینی و دانشگاهی هدایت فرموده و هدایتگر و پایه‌گذار بودند کمال تشکر را دارم و در مقابل همه بزرگواری که در قید حیات هستند سر تسلیم فرو می‌آورم و به آنانکه در جوار رحمت حق آرمیده‌اند، خصوصاً مادر عزیز و آگاه و بزرگ‌ترین مشوقم در انتخاب رشته علوم دینی و روحانی بودنم بوده است، درود می‌فرستم.

اجرکم عندالله انشاءالله

حسن عباس زاده اهری

فهرست مطالب

۱	چکیده مطالب
۷	مقدمه
۱۰	فصل اول : کلیات مباحث مربوط به پیوند اعضاء
۱۴	گفتار اول : تعريف پيوند اعضاء
۱۵	گفتار دوم : تعريف پيوند اعضاء و سابقه تاريخي آن
۲۱	گفتار سوم : مقررات حقوقی پیوند اعضاء در کشورهای غربی
۲۱	آلمان
۲۱	مجارستان
۲۲	لوکزامبورگ
۲۳	گفتار چهارم : مقررات حقوقی پیوند اعضاء در کشورهای اسلامی
۲۳	مصر
۲۳	سوریه
۲۵	ایران
۲۶	گفتار پنجم : ماهیت مرگ و حیات
۲۷	تعريف مرگ مغزی از دیدگاه علم پزشکی

۲۸	مرگ و حیات از دیدگاه دانشمندان جهان
۲۹	جالینوس و نظریه ایشان درباره حیات
۲۹	ارسطو
۳۰	ویلیام هاروی
۳۰	شلایدون و تئودور شوان
۳۰	ردولف
۳۱	راس هارین
۳۱	گفتار ششم: مرگ و حیات از دیدگاه آیات قرآنی
۳۱	دیدگاه علماء اسلام درباره مرگ و حیات
۳۶	فارابی
۳۷	غزالی
۴۰	جمع‌بندی نظرات دانشمندان مسلمان
۴۴	تفاوت دیدگاه‌های فقهاء و پزشکان
۴۹	جمع‌بندی نظریه فقهای عظام درباره مرگ مغزی
۵۰	گفتار هفتم: بررسی مشکلات فرهنگی و روانی پیوند اعضا
۵۳	فصل دوم: بررسی فقهی پیوند اعضا
۵۳	گفتار اول: دیدگاه‌های فقهای اسلام (امامیه - حنفیه) پیرامون پیوند اعضا
۵۵	گفتار دوم: دلائل تفضیلی مخالفین پیوند اعضا
۵۷	آیات
۶۶	قاعده لاضرر و لاضرار
۶۷	تعریف ضرر
۷۰	مستندات قاعده لاضرر
۷۱	روایات
۷۳	مفاد قاعده لاضرر

- ۷۴ قاعده تعزیر
- ۷۵ قاعده اسراف
- ۷۶ قاعده تزاحم
- ۷۸ گفتار سوم: دلائل دیگر مانعین
- ۸۱ حرمت تأخیر دفن جنازه
- ۸۷ دلیل علامه بحرانی
- ۹۳ نتیجه بحث
- ۹۳ گفتار چهارم: بررسی دلائل فقهاء و حقوقدانان معتقد به پیوند اعضاء
- ۹۴ قاعده الایم فالایم
- ۹۷ قاعده توقف
- ۹۷ قاعده اضطرار
- ۹۹ قاعده نفی عسر و حرج
- ۱۰۳ آیا ملاک در عسر و حرج شخصی است یا نوعی؟
- ۱۰۳ آیا ملاک در عسر و حرج واقعیت امر است یا علم مکلف؟
- ۱۰۴ آیا در عسر و حرج نظر شارع در حد رخصت است یا عزیمت؟
- ۱۰۵ نتیجه بحث در قاعده عسر و حرج
- ۱۱۲ نتیجه بحث درباره قاعده تفویض
- ۱۱۳ گفتار پنجم: اشاره‌ای به برخی نظرات فقهای معاصر درباره پیوند اعضا
- ۱۱۶ گفتار ششم: نظر برخی از فقهای اهل سنت
- ۱۱۷ فصل سوم: بررسی فقهی برداشت اعضا از غیرمسلمان
- ۱۱۷ گفتار اول: برداشت عضو از بدن کفار و افراد مهدورالدم
- ۱۲۱ مهدورالدم چه کسی است؟
- ۱۲۱ مصادیق مهدورالدم‌ها
- ۱۲۵ نتیجه بحث در مهدورالدم

- گفتار دوم: پیوند اعضا از حیوانات و از عوامل و اعضای مصنوعی برای انسان
 زنده ۱۲۶
- بررسی احکام پیوند عضو حیوان به انسان از دیدگاه اسلام ۱۲۸
- بررسی احکام قطعات مصنوعی به انسان ۱۲۸
- فصل چهارم: بررسی احکام فقهی و حقوقی پیوند اعضا ۱۳۰
- گفتار اول: دیه و مسئولیت پزشک در قبال برداشت عضو ۱۳۰
- گفتار دوم: خرید و فروش اعضای انسانی ۱۳۳
- گفتار سوم: خرید و فروش شیء نجس ۱۳۴
- گفتار چهارم: نظرات فقهای عامه و جمع‌بندی آنها ۱۴۰
- گفتار پنجم: قوانین مربوط به پیوند اعضا و تعارض آن با قانون مجازات اسلامی ۱۴۲
- نتیجه این بحث‌ها: ۱۴۸
- دغدغه‌های حقوق‌دانان ۱۴۹
- فروش اعضا و اقتصاد غیرقانونی ۱۵۰
- آمارها در این باره چه می‌گویند ۱۵۰
- ارائه راهکار در جهت ساماندهی پیوند اعضا ۱۵۳
- منابع ۱۵۵

بسمه تعالی

مکتبده مطالب

از آنجاییکه دین مقدس اسلام و بطور کلی ادیان الهی همواره طرف
خطابش همه جوامع بشری بوده و در همه ابعاد زندگی انسانها نظارت داشته و
در خاتمه ادیان آسمانی اسلام بعنوان آخرین دین الهی تا به روز قیامت
مسئولیت هدایت انسانها را بعهده گرفته است باید به مسائلی که در روز جامعه
بشری و رابطه آن با تکنولوژی بوجود آمده در ساختار نظام فرهنگی - هنری -
بهداشتی - تکنولوژی‌های جدیدالظهور و علوم پزشکی و صنایع مربوط به آن
و روشهای معالجاتی نظارت کامل داشته باشد و اینک در قرن معاصر عضو
درمانی و یا به عبارت کاملتر پیوند اعضا به جایگاه مهمی رسیده و با
شگفت‌انگیزترین طبابت نتیجه معالجاتی خود در جهان راه افتاده است پیوند

قلب و کلیه و پیوند استخوان و عروق و کبد- قریه و سایر موارد معالجاتی در حد روش معمول طبابت خصوصاً در کشورهای پیشرفته از موانع مختلف عبور کرده‌است و حتی در کشورهای غربی در رابطه با قانونمند کردن این تکنولوژی طبی گامهای مؤثری برداشته شده‌است و لازم است در این صحنه تمدن بزرگ اسلام نیز نظرات خود در ابعاد مختلف این موضوع (پیوند اعضا) بطور شفاف اعلام نماید در این تحقیق هر چند که بطور محدود وارد موضوع شده‌ایم بصورت خلاصه می‌توان در ابعاد مختلف نتیجه گرفت: ۱- پیوند اعضا امروزه به عنوان یکی از شیوه‌های نوین درمان برخی از بیماری‌های مهم که نیاز به تعویض قطعات بدنی دارد به علم پزشکی راه یافته‌است اگرچه هنوز در اول راه است و تا رسیدن به مقصد نهائی فاصله طولانی دارد زیرا هنوز هم عدم موفقیت‌های پزشکی در پیوند اعضا به چشم می‌خورد و در موارد متعددی پزشکان با مرحله واژدگی و با عدم پذیرش آن در شخص بیمار روبرو می‌شوند که طبعاً با شناخت‌هایی که هر روز در خصوص سیستم بدنی انسان بدست می‌آید احتمال اینکه ضایعات درمان از طریق پیوند اعضا به صفر برسد خیلی زیاد است.

۲- اسلام در رابطه با پیوند اعضا که طبعاً در موارد متعدد با آن روبرو هستیم مثلاً برداشت عضو از انسان زنده مسلمان و از انسان مرده مسلمان صورت می‌گیرد فقط در صورت نجات انسان مسلمان و آنهم بطور محاطانه اجازه می‌دهد و در هر صورت اجازه انسان زنده را شرط اساسی می‌داند و این اجازه گرفتن در خصوص انسان مرده مسلمان که از اطرافیان آن ممکن التحصیل است خیلی جدی نبوده و فقط جنبه احترام و رعایت جوانب عاطفی آن است

و در موارد ضروری و تشخیص پزشک کارشناس نیاز به کسب اجازه از اولیاء میت را ضروری نمی‌داند.

۳- فقهای اسلام در خصوص موضوع پیوند اعضا یکپارچه نیستند و بلکه برخی از آنها عقیده به منع ورود به حوزه سلامتی انسانهای زنده دارند و برداشت اعضا از مسلمان مرده نیز بعنوان هتک حرمت به میت مسلمان و موجب تأخیر در دفن میت مسلمان می‌دانند و با این استدلال برداشت اعضا جهت پیوند اعضا را مطلقاً حرام می‌دانند که تا حدودی به مبانی استدلال این دسته از فقهاء پرداخته شده و حجاب مقتضی هم از طریق فقهای معتقد بر جواز پیوند اعضا داده شده است.

۴- در این تحقیق به مسئله مرگ مغزی و تاریخچه آن بعنوان مرگ قطعی که بجای مرگ قلبی مطرح شده است اشاره شده است و به چالش‌های علوم پزشکی و کارشناسان علوم طبی با فقهای اسلامی که مرگ مغزی را با شرایط اعضای پرداخته شده است که در دامنه این بحث به مسئله حیات و کانون آن از نظر کارشناسان ذیربط معترض شده‌ایم و قلب از دیدگاه بزرگان علوم پزشکی و فقهای اسلام و بیان قرآن مورد بررسی قرار گرفته است.

۵- برداشت عضو از کفار (اعم از کافر ذمی- عهده‌ای- حربی) و از افراد مهدورالدم (کسانیکه از نظر اسلام بعثت شرائط خاص اعتقادی و یا رفتاری که موجب مجازت قتل می‌باشد محکوم به اعدام هستند) از دیدگاه فقهای امامیه و عامه مورد بحث قرار گرفته است و فقهای امامیه در هیچکدام از کفار و افراد مهدورالدم اجازه برداشت اعضا اعم از اعضای رئیسه و یا اعضای فرعی صادر

نمی‌فرمایند ولی از دیدگاه فقهای عامه در کفار حربی و افراد مهدورالدم برداشت اعضا از آنها مجاز شناخته شده‌است.

۶- قراردادهای مربوط به واگذاری عضو بدن از انسان و یا خرید و فروش آن از دیدگاه فقهای معتقد بر جواز اصل عمل تحت عنوان اصل حاکمیت اراده انسانی و با ملاحظه اصل صلاح فردی و اجتماعی همراه است بطوری که مخالفت با نظام سلامتی فرد عضو دهنده و با مقررات شرعی و حقوقی انسان‌ها و جامعه نداشته‌باشد مثلاً نمی‌توان عضوی که در اثر قصاص جدا شده‌است دوباره آن را به جای اصلی خود پیوند داد.

۷- در این تحقیق به منابع گامین اعضا از انسان و از حیوانات و اعضای مصنوعی و احکام شرعی و حقوقی آن اشاره شده‌است و در نهایت نظریه کارشناسان اعم از پزشکی و فقهای اسلام مبنی بر امکان و جواز است که با رعایت مسائل بهداشتی و عاطفی و حقوقی آن برداشت اعضا و پیوند آن به بیمار محتاج به عمل ترقیع و پیوند اعضا بلامانع اعلام شده‌است.

۸- مسئولیت پزشک در قبال انجام عمل جراحی و برداشت اعضا مورد تحقیق و بررسی قرار گرفته‌است که آیا پزشک در مقام عمل برداشت عضو از انسان زنده و مرده مسئولیت جزائی و مالی دارد؟ یعنی باید در اداء عمل خود دیه پرداخت نماید و یا مجازات توأم با پرداخت دیه هر دو بر علیه وی اعمال خواهد شد و یا اساساً پزشک در مقابل خود مسئولیتی اعم از جزائی و مالی ندارد؟ و در نهایت این قسمت از موضوع در بین فقهاء اختلافی بوده و اکثریت نظر بر عدم مسئولیت پزشک دارند چنانچه در انسان زنده عمل پزشک مسبوق بر رضایت است و با دادن عضو دهنده همانند مریضی که قبل از عمل

جراحی از آن اجازه گرفته می‌شود و با صدور اجازه از مریض دیگر مسئولیتی برای پزشک باقی نمی‌ماند و در مورد مرده مسلمان نیز مسبوق با اجازه اولیاء بوده و یا مسبوق به اجازه حاکم شرع است که در هر دو صورت باز مسئولیت پزشکی منتهی است و اگرچه اقلیتی از فقهاء نیز بعقیده بر توجه تکلیف دیه بر علیه پزشک در مرده مسلمان دارند که دیه جنابت بر میت بر عهده پزشک خواهد بود و در پایان به تحلیل حقوقی در خصوص پاره‌ای از مواد قانونی و لایحه تقدیمی از طریق دولت به مجلس شورای اسلامی و گزارش خبری در این مورد در سطح کشور ایران پرداخته شده است.

مسئله عضو درمانی برای دست‌اندرکاران نظام جمهوری اسلامی ایران ضرورت دارد که راجع به مسئله عضومانی هم از حیث مسائل عاطفی و اجتماعی و هم بعنوان یک پدیده درمانی پیش‌رفته نگاه کنند و در جهان امروز آن را بعنوان یک مسئله بروز قبول نمایند و در مجامع علمی و بین‌المللی با نگاه دینی و حقوقی که اسلام در سطح عالی به این موضوعات توجه دارد حضور داشته باشد و سریعاً لایحه قانونی راجع به پیوند اعضا را تکمیل و در مجلس شورای اسلامی به تصویب برساند تا حدود و ثغور قانونی این مسئله از حیث اصل موضوع و نحوه برخورد با آن از حیث مسائل مالی خرید و فروش اهداء و ایثار و جبران خسارت‌های محتمل برای عضو دهنده و بیمه کردن عضو دهنده و عضو گیرنده بطور اختصاصی با تأمین بودجه مناسب و تشویق انسانها به سوی این عمل خداپسندانه مقررات حقوقی را تدوین و اعلام نماید و خصوصاً در رابطه با مرگ مغزی به تخصصهای ذیربط

بهاء داده و آن را سلسله نظریات پزشکی را که اطمینان آور است اهمیت داده شود و قانون‌مند کردن آن را عملی نماید.

امیدواریم که جمهوری اسلامی ایران در مواردی که انسان و تمدن مطرح است پیشگام‌تر از همه کشورهای جهان حضور داشته و ترویج آن را وظیفه اساسی خود دانسته گام مهمی را بردارد اگرچه تا به امروز همین‌طور بوده و خواهد شد انشاءالله.

حسن عباس‌زاده اهری